

ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ГРИ

На нинішньому етапі радикальних змін в освітньому просторі України особливої актуальності набуває проблема зайнятості дітей з особливими освітніми потребами у вільний від навчання час. Реалії повсякденного життя свідчать про те, що проведення вільного часу в поєднанні із дозвіллевою діяльністю таких дітей є одними із важливих чинників їх соціалізації та адаптації в суспільстві. В дозвіллевій діяльності, як одній з найкращих сфер життєдіяльності дитини, розкриваються її інтереси, що пов'язані зі спілкуванням, оздоровленням, саморозвитком, рекреацією тощо. У цьому контексті важливого значення, для вирішення вище зазначених завдань, набувають невичерпані можливості гри. Феномен гри полягає у тому, що будучи розвагою або відпочинком, гра виконує функції розвитку, навчання, виховання, терапії, сприяє покращенню відносин між дітьми з особливими освітніми потребами та однолітками.

Дослідження наукових праць і публікацій свідчить про те, що методологічні та теоретичні аспекти вільного часу та дозвілля в контексті формування духовного світу особистості розглядалися ученими В. Артемовим, А. Башкіровою, Г. Загадарчук, Е. Клоповим, Г. Мінцем, А. Неценко, Г. Орловим, В. Патрушевим, В. Піменовою, Г. Пруденським, І. Петровою, О. Семашко, Н. Тарасюк, Н. Цимбалюк та ін. На важливу роль ігрової діяльності у формуванні особистості дитини, її навчанні і вихованні вказували А. Адлер, Е. Берн, К. Бюлер, Л. Виготський, В. Вундт, К. Гроос, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, А. Макаренко, Ж. Піаже, Г. Спенсер, К. Ушинський, З. Фрейд та ін.

При цьому аналіз вітчизняних та закордонних наукових праць засвідчив, що при наявності широкого кола досліджень в сфері вільного часу і дозвілля, питання щодо дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами засобами гри залишається недостатньо розкритим, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження є визначення місця гри у дозвіллевій діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Гра народжується разом з дитиною і супроводжує людину протягом всього життя. Гра для дитини є природним середовищем, вона дарує дитині радість, щастя і займає весь її вільний час. Гра є основним видом дозвіллевої діяльності дитини, під час якої закріплюються здібності, вміння, навички, необхідні для дорослого життя; розвиваються уявлення, мислення, пам'ять; виховуються моральні якості; формуються психічні і фізичні процеси.

Феномен гри, як дієвий засіб розвитку, навчання, виховання та організації дозвіллевої діяльності дітей привертав увагу видатних філософів, соціологів, психологів, педагогів тощо. Особливо цінним для нас є принцип доступності дозвіллевої діяльності для дітей, про який в своїх роботах неодноразово наголошували педагоги-практики минулого сторіччя Ш. Амонашвілі,

Л. Виготський, А. Макаренка, В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський, С. Шацький та ін.

У працях А. Макаренка було започатковано «теорію раціональної організації вільного часу та дозвілля дітей і учнівської молоді» [5]. Значення гри у вихованні дітей великий педагог описував так: «Гра має важливе значення в житті дитини..., яка дитина в грі, такою багато в чому вона буде в роботі, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається насамперед у грі ...» [6, с. 72-73.].

Нові соціальні запити тогочасного суспільства вимагали розробки інноваційного підходу в організації вільного часу дітей. З цією метою В. Сухомлинським було створено системний підхід до організації дозвілля дітей та молоді [10]. Знання учений надавав високу оцінку грі та радив використовувати її під час навчання, виховання та організації дозвілля дітей. В. Сухомлинський писав: «В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [11, с. 95].

Суттєвий вплив гри на формування методик навчання і виховання дітей вказують закордонні представники педагогічної науки та практики Ф. Бейтендейк, К. Гроос, Г. Лендрет, М. Монтесоррі, Ж. Піаже, Ф. Фребель, Б. Хорні та ін. Основоположник теорії гри К. Гроос одним із перших показав соціальну якість і значення дитячої і дорослої гри. Сутність гри полягає в тому, стверджував вчений, що вона служить підготовкою до серйозної подальшої діяльності. К. Гроос підкреслював, що гра є одним із найефективніших засобів навчання і морального виховання дитини, формування особистості і тренування її навичок, соціалізації в суспільстві і підготовки до дорослого життя [1, с. 43].

Відомий педагог-реформатор Ф. Фребель стверджував, що «граючи, дитина розвивається фізично, розумово, духовно, але одночасно гра є найвищим ступенем дитячого розвитку. Джерела всього доброго лежать в грі і виходять з неї.... для дитини гра це серйозна діяльність, що одночасно поєднує в собі рух, веселощі і радість, так як вона забезпечує задоволення його проблем» [12].

Інший автор, Г. Лендрет у своїй книзі «Ігрова терапія: мистецтво відносин» дає визначення сутності гри, а саме: «Гра - це єдина центральна діяльність дитини, що має місце в усі часи і в усіх народів» [4, с.17].

З огляду на вище наведені трактування феномену гри відомими дослідниками можна зазначити, що гра має першочергове значення у життєдіяльності дитини, завдяки чому вона фізично розвивається, духовно збагачується, формує навички, необхідні для дорослого життя та майбутньої професії.

Про першорядне значення ігри для всіх дітей без виключення свідчить той факт, що ООН проголосила гру універсальним і невід'ємним правом кожної дитини. Ст. 31 Конвенції про права дитини Генеральної Асамблеї ООН (1989) визначає право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом [2].

Сьогодні феномен гри не втрачає своєї актуальності, а навпаки стає допомогою у вирішенні багатьох проблем з організації навчально-виховного процесу і дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами у закладах позашкільної освіти. Характерними особливостями в роботі інституцій позашкільної освіти, як системи безперервної освіти, які визнані Конституцією України [3] і Законом України «Про освіту» [8] є реалізація права особистості на безкоштовний і добровільний вибір форм і засобів діяльності. Робота закладів позашкільної освіти спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації; інтелектуальному, духовному і фізичному розвитку; підготовки до активної професійної та громадської діяльності; створенню умов для соціального захисту та організації змістовного дозвілля дітей відповідно до їх здібностей, обдарувань та стану здоров'я [9, ст. 1].

Останнім часом система позашкільних навчальних закладів, підтримуючи вимоги Концепції Нової української школи [7], знаходиться на новому етапі свого становлення. Тому, як першочергове завдання, здійснює впровадження інноваційних технологій, які б сприяли залученню більшої кількості дітей з особливими освітніми потребами до соціально-дозвіллевих інститутів. У зв'язку з цим, педагог-організатор повинен застосовувати широке різноманіття методів, прийомів і засобів в своїй роботі. Одними із таких вважаються ігрові методики. Важливість ігор полягає в тому, що вони не потребують вироблення штучної мотивації, а виступають самостійним явищем культури. В процесі гри створюються можливості для формування у дітей креативних, когнітивних і комунікативних навичок. За допомогою гри краще відбуваються процеси адаптації та соціалізації в суспільстві, виховання культури поведінки і спілкування з однолітками, дорослими та педагогами.

Для досягнення поставленої мети навчально-виховного процесу педагог-організатор використовує різноманіття ігрових видів, а саме:

1. Творчі ігри (сюжетно-рольові, ділові, імпровізаційні)
2. Ігри за правилами (спортивні, настільні, інтелектуальні).
3. Розважальні (ігри-жарти, ігри-спілкування, танцювальні ігри.
4. Народні ігри.
5. Комп'ютерні ігри тощо.

Сьогодні, в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, позашкільні навчальні заклади, крім традиційних ігрових технологій, використовують нові інноваційні ігрові технології:

1. Терапевтичні: «Пісочна терапія» – нетрадиційне малювання на піску, «Ебру» – малювання на воді, «Крупо терапія» – прикрашення заготовки різними крупами, «Казка терапія» – театр тіней, ляльковий театр, «Фрізлайт» - це малювання світлом у темряві, сфотографоване на довгій витримці та ін.
2. Кулінарні: «Карвінг» – мистецтво вирізання по фруктах і овочах, «Айсінг» – мистецтво малювання на печиві та пряниках, «Суші паті» – виготовлення суші, «Солодка казка» – виготовлення солодоців без випікання та ін.

3. Спортивно-розважальні засобами тимблдингу: «Мега-волейбол» – ігри великими м'ячами з використанням тенту, «Гусениця» – переміщення з надувними кульками, «Літак килимок» – переміщення за допомогою килимків, «Гранд-лижі» – командна хода на лижах, «Лабіринт» – переміщення з зав'язаними очима та ін.

Таким чином, дозвіллева діяльність дітей з особливими освітніми потребами засобами гри ґрунтується на отриманні задоволення від ігрового процесу. Ігрова діяльність дитини є важливою складовою її життєдіяльності завдяки тому, що активна участь у ній сприяє всебічному й гармонійному розвитку особистості, вдосконаленню здібностей, психологічному і фізіологічному становленню, оздоровленню та самовираженню серед однолітків.

Список використаної літератури

1. Гроос К. Душевная жизнь ребенка. Киев : Изд-во Киев. Фребелевского общества, 1916. 242 с.
2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Лендрет Г. Л. Игровая терапия: искусство отношений. Москва : Международ. пед. акад., 1998. 368с.
5. Макаренко А. С. Сочинения : в 4 т. Москва : Учпедгиз, 1958. Т. 4. С. 373.
6. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 400с.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М Бібік. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.
8. Про освіту : Закон України від 09.08.2019 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Про позашкільну освіту : Закон України від 16.07.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
10. Сухомлинський В. О. Роки дитинства. *Твори: у 6 т.* Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 103–142.
11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори : у 5 т.* Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. 670 с.
12. Фребель Ф. Будем жить для своих детей. Москва : Карапуз, 2000. С. 261.

REFERENCES

1. Groos, K. (1916). *Dushevnyaya zhizn' rebenka* [*Душевная жизнь ребенка*]. Kiev: Izd-vo Kiev. Frebelevskogo obshchestva [in Russian].
2. *Konventsiiia pro prava dytyny* [*Конвенція про права дитини*](1989, November 20). Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [in Ukrainian].

3. *Konstytutsiia Ukrainy [Конституція України]*(1996, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Lendret, G. L. (1998). *Igrovaya terapiya: iskustvo otnoshenii [Игровая терапия: искусство отношений]*. Moskva: Mezhdunar. ped. akad. [in Russian].
5. Makarenko, A. S. (1958). *Sochineniya [Сочинения]* (Vol. 4, pp. 373). Moskva: Uchpedgiz [in Russian].
6. Makarenko, A. S. (1984). *Pedagogicheskie sochineniya [Педагогические сочинения]* (Vol. 4, pp. 400). Moskva: Pedagogika [in Russian].
7. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [Нова українська школа: poradnik для вчителя]*. Kyiv: Pleiady [in Ukrainian].
8. *Pro osvitu [Про освіту]* (2019, August 9). Nor. 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
9. *Pro pozashkilnu osvitu [Про позашкільну освіту]* (2019, July, 16). Nor. 2704-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> [in Ukrainian].
10. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Roky dytynstva [**Роки дитинства**]. In *Tvory [Твори]*(Vol. 3, pp. 103-142). Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
11. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Sertse viddaiu ditiam [**Серце віддаю дітям**]. In *Vybrani tvory* (Vol. 3, pp. 670). Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
12. Frebel' F. (2000). *Budem zhit' dlya svoikh detei [Будем жить для своих детей]*. Moskva: Karapuz [in Russian].